

Адріана Гельбіг (США)

МІЖ НАУКОЮ ТА ПРОБЛЕМАМИ ЗАХИСТУ ПРАВРОМІВ: КУДИЗНИКАЄ ОБ'ЄКТИВНІСТЬ В РОМОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ?¹

Дебати про характер взаємовідносин між наукою, яка відіграє роль культурного захисту, та етнографічними дослідженнями існують давно в етнографічно базованих науках Заходу.

Науковці ставлять питання, яким чином соціальний та культурний взаємозв'язок з співрозмовниками на місці підживлює академічний запит і як наукове дослідження допомагає проектам захисту національних меншин.

Це є визнає, що межа між етнографічними дослідженнями та наукою, в ролі культурної підтримки, є дуже розмитою. Це залежить від того, як науковці проводять збирання фактичного матеріалу на місцях і як використовують результати досліджень з вигодою для людей, з якими вони працюють. Крім того, воно схематично накреслює загальні ситуації збирання матеріалу, в якому програма дій громадських лідерів національної меншини грає визначну роль. Одночасно робиться наголос на тому, як процеси виробничого дослідження та опрацювання матеріалу розподіляються між дослідником та аудиторією, яка вивчається.

Місцеві інституції та представники національних меншин відіграють потужну роль у визначенні параметрів, орієнтації та результатів процесу дослідження. Тому важливо визначити якою є роль дослідника в соціальних рухах і як вона впливає на етнографічне дослідження? Наскільки результати дослідження відображають діяльність науковця відносно змісту життя національних меншин, серед яких дослідник проводить збирання фактичного матеріалу на місцях ?

Аргументи базуються на етномузикологічних роботах, які проводилися мною серед Ромських громад в Закарпатті в 2000 – 2002 роках.

¹ Стипендія грант Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка в Америці.

Цей західний регіон України є домівкою для найбільш компактного проживання Ромів і відзначався на той час значною кількістю Ромських неурядових організацій, які були створені після 1991р., в часи незалежної України. На час проведення моїх досліджень багато таких неурядових організацій брали участь в проектах, які фінансувалися Інститутом Відкритого Суспільства в Будапешті, Міжнародним фондом “Відродження” в Києві та іншими організаціями.

Моя особиста участь в таких проектах неурядових організацій виникла з готовності допомогти моїм Ромським співрозмовникам і працювати над темами, які важливі для них, з надією, що це дозволить мені краще інтегруватися в місцеві Ромські громади. Підсумковий етнографічний аналіз приводить до розуміння того, яким шляхом в постсоціалістичному суспільстві формуються відносини між наукою та досліджуваними суб'єктами, як вони зміцнюються, хоча часто піддаються сумніву з боку національних меншин.

Зростаючі зобов'язання щодо захисту досліджуваних груп в межах етнографічно спрямованих дисциплін виникають з сучасного постколоніального мислення, а також з розсудливих критичних відгуків про етнографічні методи представництва.

Дослідники зіштовхуються із складністю представлення людей, які спроможні та воліють представляти самих себе. Це стає очевидним в контекстах, в яких співрозмовники працюють через колективні спроби досягнути групового визнання в місцевому, національному та транснаціональному масштабах, а також визнати, що як безпосередня, так і опосередкована участь етнографа, допоможе в досягненні їхньої мети.

Представники соціальних рухів наполягають на своїй участі в підведенні підсумків дослідження щодо образів, які вони створюють, та інформації, яку вони публікують. Вони прагнуть контролювати громадське поширення вразливого для них матеріалу, до якого, у більшості випадків, вони також причетні. Співрозмовники сподіваються, що знахідки дослідника/дослідниці будуть позитивними, і він/вона використає їх, насамперед, як позитивний піар для справи співрозмовників. Вони очікують, що дослідник/дослідниця буде працювати в першу чергу у напрямку здійснення мети, яка була поставлена самими співрозмовниками, та не буде відхилятися в бік інших програм.

В такому контексті непередбачені ролі легко з'являються або приписуються етнографу під час дослідження. Я не мала за намір втягнути себе до проблем Ромського культурного та політичного захисту, оскільки при-

їхала на Закарпаття вивчати роль музики в соціальному житті молодих Ромських жінок. Проте, невелика кількість Ромських чоловіків, особливо тих, хто брав участь в розквітаючому русі за права Ромів, виявили зацікавлення моїм проектом, беручи до уваги те, що я, як музичний науковець, зможу запропонувати для їхньої вигоди. Для них я була американкою, яка розмовляла англійською та могла допомогти розповсюджувати інформацію на Заході стосовно політичної жорстокості позбавлення економічних прав та зростаючої ізоляції найбіднішої верстви Ромської меншини в пост-соціалістичній Україні.

Моє дослідне позиціонування та спроби виправдати власний науковий проект з музичної практики ускладнилися після того, як я на власному досвіді пережила фізичну та соціальну анти-Ромську дискримінацію. Це вплинуло в подальшому на переоцінку початкового проекту дисертації, зокрема, після побачених мною рейдів поліції в Ромському поселенні, в якому я також на той час мешкала.

Під час проведення досліджень мені вірилося, що я працюю на рівних умовах з місцевими Ромськими чоловіками – лідерами неурядових організацій. Дивлячись у минуле, визнаю, однак, що співрозмовники визначали мою позицію на випадковій основі. Інколи моєму приєднанню до Ромських неурядових організацій надавалося велике значення. Наприклад, мене запрошували виступити на зборах і громадських конференціях, де були присутні представники філантропічних організацій. Моя присутність, як вченого, в такому контексті заохочувала прохання про фінансування до різних неурядових організацій, які виглядали більш надійними з іноземним науковцем на їхньому боці. В інших ситуаціях лідери Ромської громади публічно применшували мою роль в Ромському русі в Україні. Вони припускали, що, як іноземець і жінка, я можу підірвати їхній авторитет. Тому запрошували брати участь в громадських форумах тільки тоді, коли моя ідентичність як західного науковця підсилювала авторитет та політичне представництво Ромських лідерів в неурядових організаціях.

Зміни сприйняття мене в межах Ромського руху, як західного дослідника, українки, не-Ромки, друга, музиканта та американської білої жінки, відзначалися Ромськими співрозмовниками більше, ніж мої дії або особисте сприйняття власних досліджень.

Етнограф вже не є лише дослідником-спостерігачем і теоретиком, а безпосереднім учасником життя громади і відіграє все більш інтегровану роль в процесах представництва на рівні громад. На відміну від ромознавців в Україні, які пишуть про Ромську бідноту, про трагічні випадки в житті

Ромів, я це неодноразово переживала разом із ними під час року досліджень та місяців влітку, відколи вперше почала вивчати життя Ромів на Закарпатті. Я їздила по селах, ночувала в хатах бідних Ромів, ділила з ними їх денний побут, була присутня на весіллях та похоронах. Враження від пережитого додали мені глибшого розуміння і відчуття проблем найбіднішої верстви Ромського суспільства. Цього не вдалося б збагнути лише з коротких інтерв'ю з Ромськими лідерами.

Співрозмовники підштовхують науковців до визначення їхніх позицій по темах, які важливі для них, та відповідно їх оцінюють. Наша готовність бути одночасно друзями, захисниками та дослідниками узгоджена з інформацією, до якої нам дають доступ. З іншого боку, наш вибір способу висловлювань впливає на порозуміння між людьми, як на місцевому так і на глобальному рівнях, а також на соціальні явища, які ми вивчаємо. Розвиток науки і захист культури повинні взаємодіяти і використовуватися для загальної користі національної меншини. Заради об'єктивності треба підкреслити, що вони в жодному разі не повинні використовуватися в інтересах окремих груп, а зокрема політичної і культурної еліти.

Гельбіг Адріана. Між наукою та проблемами захисту прав ромів: куди зникає об'єктивність в ромознавчих дослідженнях?

Розглянуто співіснування пізнавальних і культурно-просвітних функцій науки, зокрема, ромознавчих етнографічних досліджень: з моменту організації польової роботи зі збору інформації до етапу оприлюднення результатів наукових досліджень.

Гельбіг Адріана. Между наукой и проблемами защиты прав ромов: куда девается объективность в ромоведческих исследованиях?

Рассмотрено переплетение познавательных и культурно-просветительских функций науки, в частности, ромоведческих этнографических исследований с момента организации полевой работы по сбору информации до этапа обнаружения результатов научных исследований.

Hel'big Adriana. Between science and Romani rights protection problems: where objectivity in Romany studies and researches disappears?

The author examined interaction of cognitive, cultural and educational functions of science, particularly ethnographic Romani studying researches: from the moment of organizing field work aimed to collect information up to a stage of scientific research results promulgation